Анісімова Г.В.,
НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри
екологічного права

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблеми забезпечення екологічної безпеки традиційно заходяться серед пріоритетних напрямків державно-правового загулювання. У зв’язку з цим національна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей: збереження природних об’єктів і комплексів, екосистем, підтримання їх цілісності й життєзабезпечувальних функцій, сталого розвитку суспільства, підвищення якості навколишнього природного середовища й життя, покращення здоров’я населення й демографічної ситуації, забезпечення екологічної безпеки держави. А це можливо тільки при здійсненні оцінки й послідовному зниженні екологічних ризиків для здоров'я людини. На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. В країні функціонують 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, аварії на кожному з яких можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівня. Щороку реєструється до 300 надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, внаслідок яких гинуть люди, завдаються великі економічні збитки. Екологічна політика в сучасних умовах розглядається як

інтегрований чинник соціально-економічного розвитку України, який сприяє забезпеченню переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування.

Упродовж останнього десятиліття важливим напрямком екологічного права та його складників визнано право екологічної безпеки, яке слід розглядати як: 1) комплексний міжгалузевий інститут; 2) різновид екологічних правовідносин, що тісно пов'язаний з різними сферами правового регламентування діяльності, небезпечної для довкілля, здоров'я й життя людини; 3) принцип екологічного права; 4) об'єкт правового регулювання екологічного права - складова національної й транснаціональної безпеки; 5) міждисциплінарний напрям науки екологічного права й теорії безпеки, що покликаний захищати життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави.

Правова категорія «екобезпека» досліджується багатьма науками, в тому числі і правовими. На даний час існує багато доктринальних позицій щодо питання визначення екологічної безпеки в різних джерелах наукових досліджень — гуманітарних, природничих, соціальних, власне правових. У першу чергу звернімо увагу на юридичну доктрину як на багатоаспектне явище, що стосується екологічної безпеки й виділимо наступні її значення, які охоплюють: учення (теорія) як сукупність теоретичних положень про правові явища; державна програма (концепція) регулювання відповідних відносин, постановка цілей, завдань, визначення заходів для їх реалізації; сукупність загальних засад, вихідних принципів, що конституюють права, підтримані або санкціоновані державою; керівні теоретичні принципи, основні правові дефініції; наукові праці юристів.

Незважаючи на те що в ст. 50 Закону України від 26 червня 1991 р., № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплена легальне дефініція поняття "екологічна безпека", в науці екологічного права воно й досі залишається дискусійною. В Україні останнім часом проводиться багато наукових досліджень проблем екологічної безпеки й особливостей її забезпечення. Із позиції юридичної онтології вона визначається в декількох значеннєвих варіаціях, зокрема як-то: 1) складова частина охорони довкілля; 2) діяльність, здійснювана паралельно з охороною навколишнього природного середовища й природокористуванням; 3) діяльність, тотожна охороні довкілля і природокористуванню; 4) мета або принцип охорони навколишнього середовища та природокористування; 5) як захист людини й навколишнього природного середовища від шкідливих

техногенних і природних впливів; 6) стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей; 7) захищеність життєво важливих інтересів людини громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам; 8) умова збереження здоров'я людей і забезпечення малого соціально-економічного розвитку держави та суспільства; 9) баланс розвитку екосистем; 10) складова частина міжнародної екологічної безпеки та ін.

Думки провідних фахівців у галузі екологічного права свідчать, що про проблеми та протиріччя понятійного апарату можна вести мову не один день, але варто пам'ятати головне: Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» вже набув загальнообов'язкової сили, тому закріплений у ньому понятійний апарат краще не стільки критикувати, скільки вивчати, витлумачувати й застосовувати з метою задоволення потреб нинішнього й майбутнього поколінь, зміцнення правопорядку в царині охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки.

Підґрунтям для формування державної екологічної політики України служить конституційно-правова доктрина. В ст. 16 чинної Конституції України в акумульованому вигляді сформульовані основні напрямки цієї політики: а) гарантування екологічної безпеки; б) підтримання екологічної рівноваги на території України; в) подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу; г) збереження генофонду українського народу. На підставі конституційних положень зроблено перші кроки у формуванні загальних засад сучасної екологічної політики України в царині забезпечення екологічної безпеки, які окреслені в Постанові Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. за № 188/98-ВР «Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Наголосимо, що зволікання з розбудовою системи екологічного законодавства України не дозволило забезпечити можливість повною мірою реалізувати вимоги названої постанови. Підвищення рівня екологічної безпеки населення й території країни передбачено й Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р., № 880-р та Законом України від 21.12.2010 р., № 2818-VI "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної

політики України на період до 2020 року".

У даний час триває процес законодавчого вдосконалення розглянутого правового інституту. Так, у постанові Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., № 188/98-ВР «Про основні напрямки державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки» передбачено прийняття Закону «Про екологічну (природно-техногенну) безпеку».

У науці екологічного права не існує одностайності в поглядах на місце екологічної безпеки в системі екологічного права. Одні вчені думають, що її забезпечення є відносно самостійним предметом регулювання поряд з природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища й розглядають екобезпеку як комплексну галузь права. Інші намагаються переконати, що відносини із забезпечення дотримання екологічних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (як діяльності по забезпеченню їхньої екологічної безпеки) регулюються в рамках відносин щодо природокористування й охорони навколишнього природного середовища. Деякі правознавці не підтримують означених позицій, вважаючи, що концепція й поняття екологічної безпеки є критерієм, кінцевою метою, основним принципом природокористування й охорони навколишнього середовища.

Найбільше правильно, розглядати екологічну безпеку як складний правовий інститут в системі екологічного права. Із виділенням відносин по забезпеченню екологічної безпеки в самостійний різновид (сферу) єдиних екологічних відносин, в принципі погодитися можна, але вважати їх у окремим предметом правового регулювання, а тим більше самостійною галуззю права неприпустимо. Тільки комплексний розгляд завдань раціонального, ефективного, невичерпного, екологозбалансованого природокористування, охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки дозволить гарантувати право громадян на безпечне навколишнє природне середовище, нейтралізувати погрозу виснаження природних ресурсів, погіршення екологічної ситуації в Україні й вирішити в такий спосіб питання її національної безпеки. Існування законодавства, що регламентує безпосередньо відносини в сфері екологічної безпеки, не є достатньою підставою для дроблення екологічного права як самостійної галузі.

Серед шляхів удосконалення юридичного забезпечення екологічної безпеки мають пріоритет: а) систематизація законодавства в цій сфері; б) науково-методологічна розробка концепції екологічної безпеки; в) оптимізація системи органів

державного керування природокористуванням та охороною довкілля; г) розвиток системи екологічного освіти й підвищення рівня екологічної правосвідомості населення; д) державна підтримка громадських екологічних рухів щодо забезпеченні екологічної безпеки; е) зміцнення міжнародного співробітництва в цій царині. При проведенні подальшої систематизації екологічного законодавства передбачається кодифікація першочергових актів, що дозволить створити належний державно-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки на всіх рівнях.

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів 9 листопада 2011 р. / За заг. ред. А.П. Гетьмана. - Харків: НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. - 488 с.

Адреса редакційної колегії:
НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
вул. Пушкінська, 77,
Харків,
61024,
Україна

Тези друкуються мовою оригіналу
і відображають позицію авторів